

ROZKAZ – ZNISZCZYĆ!

Masowa likwidacja akt Służby Bezpieczeństwa rozpoczęła się w drugiej połowie 1989 r. i trwała nieustannie do 31 stycznia 1990 r. Zniszczono w tym okresie znaczną część dokumentów dotyczących rozpracowywania Kościoła i opozycji. Odnajdywane obecnie dokumenty wskazują, że polecenia niszczenia pochodziły z samych szczytów resortu, m.in. od ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszcza.

Proces niszczenia akt zapoczątkował gen. Tadeusz Szczygieł, wysyłając do wszystkich Wojewódzkich Urzędów Spraw Wewnętrznych pismo, w którym informował o uchyleniu przepisów regulujących działalność Departamentu IV, zajmującego się rozpracowywaniem Kościoła. Łączyło się to ze zgodą na zniszczenie wszelkich dokumentów związanych ze zwalczaniem Kościoła przez aparat bezpieczeństwa państwa. Akcja skończyła się jeszcze we wrześniu 1989 r.¹ Należy podkreślić, że decyzję o niszczeniu materiałów z Departamentu IV podjęto w porozumieniu z płk. Kazimierzem Piotrowskim, dyrektorem Biura „C”, za zgodą wiceministra gen. Henryka Dankowskiego.

Podsumowanie niszczeń stanowiła notatka dotycząca likwidacji teczek ewidencji operacyjnej księży [dalej: TEOK] sporządzona w Departamencie Studiów i Analiz 25 stycznia 1990 r.: „W dniu 24 sierpnia 1989 r. Minister Spraw Wewnętrznych rozwiązał Departament IV. Z uwagi na fakt, iż zbierane w ramach teczek materiały nie przedstawiały wartości prawnej i historycznej oraz by w przyszłości nie mogły być przedmiotem konfliktów między Państwem a Kościołem, uległy one – zgodnie z obowiązującymi przepisami – likwidacji”².

Jeszcze pod koniec września 1989 r. dyrektor Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW płk Zbigniew Litwin kazał przejrzeć wszystkie wydawnictwa szkoleniowe i zniszczyć te, których treść wykraczała poza ówczesne zadania SB. Zniszczono wtedy następujące publikacje³: A. Muszyński, *Nielegalny związek RUCH*, A. Żelbowski, *Ruch oazowy w kościele*, A. Peptoński, *Praca operacyjna Departamentu III MSW i Działanie MO i SB w czasie wydarzeń marcowych 1968 r. w Warszawie*.

Podobny rozkaz o zniszczeniu wszelkiej dokumentacji z dokonywanych obserwacji wobec opozycji wydał zastępca naczelnika Wydziału XIII Biura „B” MSW płk Stanisław Machnicki. W swoim piśmie polecił zniszczyć wszelką dokumentację z obserwacji prowadzonej wobec opozycji⁴. Cechą charakterystyczną tego pisma było powołanie się płk. Machnickiego-

¹ AIPN Łódź, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Skierniewicach, 052/70, t. 30, Pismo z Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Skierniewicach do dyrektora Departamentu IV MSW w Warszawie, 19 IX 1989 r., k. 94.

² AIPN, Departament Studiów i Analiz MSW, 0832/4, Notatka opracowana w Departamencie Studiów i Analiz MSW dotycząca likwidacji teczek ewidencji operacyjnej księży, k. 39–40.

³ AIPN Łódź, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Skierniewicach, 052/83, Pismo dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW Zbigniewa Litwina, 22 IX 1989 r., b.p.

⁴ AIPN Łódź, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Sieradzu, 051/71, t. V, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału XIII Biura „B” MSW płk. Stanisława Machnickiego, 25 IX 1989 r., b.p.

go na polecenie gen. Czesława Kiszczaka. Większość zachowanych dokumentów odnoszących się do niszczenia akt w tym okresie nie wskazywała gen. Kiszczaka jako osoby polecającej likwidować materiały operacyjne dotyczące opozycji. Nie można wykluczyć, że następna seria „palenia” teczek dokonana była także na polecenie Kiszczaka.

Kolejna fala masowego niszczenia „teczek” nastąpiła już w listopadzie 1989 r., zaraz po szyfrogramie szefa MSW gen. Czesława Kiszczaka, który zarządził likwidację departamentów III, IV, V i VI, tworząc na ich miejsce nowe departamenty. Większość oficerów treść szyfrogramu zrozumiała jako rozkaz pozbycia się dokumentacji wydziałów. Potwierdzeniem tego była wypowiedź gen. bryg. Krzysztofa Majchrowskiego, dyrektora Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Publicznego, na odprawie służbowej naczelników WUSW 21 grudnia 1989 r. Stwierdził on, że „niektóre sprawy, jak np. dotyczące duszpasterstwa akademickiego, należy w ogóle zniszczyć”⁵.

W trakcie telekonferencji kierownictwa MSW z naczelnikami WUSW 9 stycznia 1990 r.⁶ gen. Bogusław Stachura stwierdził: „Materiały archiwalne niszczyć zgodnie z wytycznymi – nieważne, że to się kiedyś przyda”. Natomiast gen. Majchrowski podczas tej samej telekonferencji powiedział: „Wszystkie osoby wykorzystywane przed 4 czerwca 1989 r. wyrejestrować, a materiały zniszczyć. Sprawy operacyjne poddać analizie tak, aby nie było dokumentów tajnych współpracowników”. Zaś płk Jerzy Karpacz dodał, że „w PZPR znajdują się nasze materiały i szefowie WUSW muszą odzyskać te materiały”.

Tempo palenia teczek spadło na skutek ujawnienia tego procederu przez „Gazetę Wyborczą” pod koniec stycznia 1990 r. Płk Kazimierz Piotrowski zapewnił 30 stycznia 1990 r. na konferencji prasowej, że niszczenie akt wynika z trwającej reorganizacji MSW i odbywa się zgodnie z prawem. Dzień później gen. Czesław Kiszczak wydał decyzję nr 1 w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych. Czytamy w niej: „W związku z pojawiającymi się w środkach masowego przekazu licznymi zarzutami, jakoby w resorcie spraw wewnętrznych likwidowane były różnego rodzaju materiały służbowe, zabraniam – aż do odwołania – niszczenia wszelkich roboczych, operacyjnych i archiwalnych dokumentów”⁷. Nie zawsze jednak stosowano się do tego polecenia, o czym świadczyły wnioski Komisji do spraw Zbiorów Archiwalnych MSW z 12 kwietnia 1990 r.: „Komisja zwraca uwagę na bezwzględną konieczność przestrzegania wydanego rozkazu przez Ministra Spraw Wewnętrznych w dn. 31.01.1990 r. w sprawie zakazu niszczenia wszelkich dokumentów, w tym również fonoteki i fototeki, zarówno znajdujących się we wszystkich jednostkach strukturalnych, jak i przekazanych do archiwów. Oznacza to również, że aż do odwołania nie przeprowadza się brakowania akt niezależnie od ich zakwalifikowania przewidzianego wykazem według okresu ich przechowywania”⁸.

Potwierdzeniem naruszenia przez Służbę Bezpieczeństwa przepisów dotyczących postępowania z materiałami archiwalnymi było pismo p.o. szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Józefa Młynarskiego: „Wystąpiły jednak trudności z pełnym rozliczeniem SB, gdyż brakowanie i niszczenie dokumentów przy likwidacji struktur tej służby nastąpiło z na-

⁵ AIPN Łódź, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Skierniewicach, 052/70, t. 30, Notatki z odbytych telekonferencji z MSW w styczniu 1990 r., b.p.

⁶ *Ibidem*.

⁷ AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 0045/101, Decyzja nr 1 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych, 31 I 1990 r., k. 20.

⁸ AIPN Łódź, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi, 0050/80, Wnioski Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW, 12 IV 1990 r., b.p.

ruszeniem przepisów Zarządzenia nr 049/85 MSW z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w r[esorcie] s[praw] w[ewnętrznych]. Powyższa sprawa jest wyjaśniana przez Wydział Inspekcji tu[ejszego] WUSW⁹.

Dowodem ewidentnego naruszenia przepisów jest np. wiele antydatowanych protokołów zniszczenia. Na skutek pośpiechu w trakcie ewidencjonowania dokonywanych zniszczeń niektórzy funkcjonariusze popełniali błędy, sporządzając pomoce ewidencyjne. W WUSW w Piotrkowie Trybunalskim akta złożone w 1989 r. zapisano jako zniszczone w roku 1988 r. W innych wypadkach odnotowywano niszczenie materiałów, których okres przechowywania jeszcze nie minął. Zgodnie z wcześniej przytoczoną instrukcją archiwalną MSW akta operacyjne winny być przechowywane w archiwum minimum 5 lat, ale część dokumentów dotyczących opozycji i Kościoła – przede wszystkim akta złożone do Biura i Wydziałów „C” po 1985 r. – została zniszczona przed upływem tego okresu.

Szacunkowy opis strat, jakie poniosły archiwa organów bezpieczeństwa państwa (przede wszystkim w okresie 1989–1990), przedstawiam na przykładzie Łodzi:

- z 47 tys. teczek wyeliminowanych tajnych współpracowników złożonych do archiwum Wydziału „C” zostało ok. 6 tys., czyli niespełna 13 proc.;
- z 26 tys. spraw operacyjnych (SOS, SOR, Kwestionariusze Ewidencyjne) pozostało ok. 4,5 tys., czyli prawie 18 proc.;
- z 13 tys. spraw śledczych pozostało ok. 5 tys., czyli 39 proc.;
- ze 192 teczek obiektowych pozostały 4, czyli 2 proc.

Szacunki te nie obejmują akt, które w momencie zniszczenia znajdowały się w poszczególnych wydziałach SB. Gdyby zsumować jeszcze i te dokumenty, to zakres zniszczeń okazałby się znacznie większy.

Dokument

Biuro „B”
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
1801.DZ. **Tj – 0216/89^a**

Warszawa, 1989 – 09 – **25^b**

Tajne
Egz. nr **15^c**

Naczelnik
Wydziału Zabezpieczenia Operacyjnego
WUSW w Sieradzu

Zgodnie z poleceniem Ministra Spraw Wewnętrznych uprzejmie proszę o niezwłoczne przejrzanie za ostatnie co najmniej 10 lat dokumentów dotyczących tzw. opozycji, która została zalegalizowana, oraz ich zniszczenie.

Zniszczeniu m.in. podlegają następujące dokumenty:

^a Wpisane odręcznie.

^b Datę dzienną wpisano odręcznie.

^c Numer egzemplarza wpisano odręcznie.

⁹ AIPN Łd, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Tryb., 0292/4, Pismo p.o. szefa WUSW w Piotrkowie Tryb. Józefa Młynarskiego, k. 162–163.

1. Wszystkie dokumenty z obserwacji tej kategorii osób wraz z kartami ewidencyjnymi.
2. Dokumentacja foto-filmowa i TV oraz zapisy na taśmach magnetycznych.
3. Referaty z odpraw rocznych centralnych, wojewódzkich, wydziałowych i sekcyjnych.
4. Wszelkie plany i wytyczne do pracy oraz sprawozdania okresowe.
5. Materiały i informacje uzyskane drogą operacyjną.
6. Wszystkie egzemplarze Biuletynów Biura „B” wraz z podręcznikiem obserwacji – z uwagi na ich dezaktualizację.

Wyk. w 24 egz. SH

Egz. 1 – 23 WZO

Egz. nr 24 – α/α

l. dz. masz. 0180/89

Zastępca Naczelnika

Wydziału XIII Biura „B” MSW

płk Stanisław Machnicki

Fot. J.M. Ruman

